

IQTISODIY ATAMALARDA O‘ZLASHMA SO‘ZLARNING ORFOGRAFIYASI VA MORFOLOGIYASI

Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “O‘zbek tili va adabiyoti”
kafedrasi mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent*

dilyuldasheva83@gmail.com

0000-0002-3898-2113 ORSID

Safarov Mirjaxon Muzaffarovich

*“Iqtisodiyot” fakulteti 1-kurs talabasi,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti*

safarovmirjahon700@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy atamalarda qo‘llaniladigan o‘zlashma so‘zlarning orfografik va morfologik xususiyatlari keng va chuqur tahlil qilinadi. Bugungi globallashuv va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi natijasida o‘zbek tiliga ko‘plab yangi iqtisodiy terminlar kirib kelmoqda. Ayniqsa, ingliz, rus, arab va lotin tillaridan o‘zlashgan so‘zlar iqtisodiy nutqda, ilmiy adabiyotlarda, rasmiy hujjatlarda hamda ta‘lim jarayonida faol qo‘llanilmoqda. Bunday terminlarning to‘g‘ri yozilishi, adabiy til me‘yorlariga mos ravishda ishlatilishi va grammatik jihatdan to‘g‘ri shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada iqtisodiy terminologiyada uchraydigan o‘zlashma so‘zlarning imlo xususiyatlari, yozilishdagi farqlar, talaffuz va yozuv o‘rtasidagi tafovutlar, shuningdek, ularning morfologik moslashuvi batafsil ko‘rib chiqiladi. Xususan, o‘zlashma terminlarga o‘zbek tilining ko‘plik, egalik, kelishik va so‘z yasovchi qo‘shimchalarining qo‘shilishi hamda yangi grammatik shakllarning hosil bo‘lish jarayoni tahlil qilinadi. “Bank”, “kredit”, “investitsiya”, “marketing”, “audit”,

“dividend”, “lizing”, “menedjment” kabi iqtisodiy atamalar misolida ularning til tizimidagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy atamalar, o‘zlashma so‘zlar, orfografiya, morfologiya, terminologiya, imlo me‘yorlari, grammatik moslashuv, iqtisodiy leksika, til madaniyati, standartlashtirish, xorijiy terminlar, iqtisodiy nutq, ilmiy terminologiya, iqtisodiy til, leksik birliklar

Аннотация: В данной статье подробно анализируются орфографические и морфологические особенности заимствованных слов, используемых в экономических терминах. В условиях глобализации и расширения международных экономических связей в узбекский язык активно входят новые экономические термины. Особенно широко в экономической речи, научной литературе, официальных документах и образовательном процессе используются слова, заимствованные из английского, русского, арабского и латинского языков. Правильное написание таких терминов, их соответствие нормам литературного языка и грамматически правильное употребление имеют важное значение. В статье рассматриваются орфографические особенности заимствованных слов в экономической терминологии, различия в написании, расхождения между произношением и написанием, а также их морфологическая адаптация. В частности, анализируется процесс присоединения к заимствованным терминам узбекских суффиксов множественности, принадлежности, падежа и словообразовательных аффиксов, а также образование новых грамматических форм. На примере таких экономических терминов, как «банк», «кредит», «инвестиция», «маркетинг», «аудит», «дивиденд», «лизинг», «менеджмент», раскрывается их место в языковой системе.

Ключевые слова: экономические термины, заимствованные слова, орфография, морфология, терминология, орфографические нормы, грамматическая адаптация, экономическая лексика, культура речи,

стандартизация, иностранные термины, экономическая речь, научная терминология, экономический язык, лексические единицы

Abstract: This article provides a detailed analysis of the orthographic and morphological features of borrowed words used in economic terminology. In the context of globalization and the expansion of international economic relations, many new economic terms are entering the Uzbek language. In particular, words borrowed from English, Russian, Arabic, and Latin are widely used in economic speech, scientific literature, official documents, and the educational process. The correct spelling of such terms, their compliance with literary language norms, and their grammatically correct usage are of great importance. The article examines the orthographic features of borrowed words in economic terminology, differences in spelling, discrepancies between pronunciation and spelling, as well as their morphological adaptation. In particular, the process of adding Uzbek plural, possessive, case, and word-forming suffixes to borrowed terms, as well as the formation of new grammatical forms, is analyzed. Using such economic terms as “bank,” “credit,” “investment,” “marketing,” “audit,” “dividend,” “leasing,” and “management,” their place in the language system is revealed.

Keywords: economic terms, borrowed words, orthography, morphology, terminology, spelling norms, grammatical adaptation, economic vocabulary, language culture, standardization, foreign terms, economic speech, scientific terminology, economic language, lexical units

Kirish qism: Bugungi kunda globallashuv jarayoni barcha sohalar qatori iqtisodiyot tizimiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Xalqaro savdo aloqalarining kengayishi, bozor munosabatlarning rivojlanishi, investitsion faoliyatning kuchayishi va zamonaviy moliyaviy tizimlarning takomillashuvi natijasida iqtisodiy terminologiya ham muntazam ravishda boyib bormoqda. Har bir yangi iqtisodiy tushuncha tilga yangi atamalarning kirib kelishiga sabab bo'ladi. Shu sababli iqtisodiy leksika bugungi kunda eng faol rivojlanayotgan terminologik qatlamlardan

biri hisoblanadi. O‘zbek tilining iqtisodiy terminologik tizimida ham bu jarayon yaqqol kuzatiladi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o‘tish, xalqaro iqtisodiy hamkorlikning kengayishi va xorijiy investitsiyalarning jalb qilinishi natijasida ko‘plab yangi iqtisodiy terminlar tilimizga kirib keldi. Ushbu terminlarning aksariyati ingliz, rus, arab va lotin tillaridan o‘zlashgan bo‘lib, ular iqtisodiy nutqda faol qo‘llanila boshladi. Masalan, bank, kredit, investitsiya, audit, marketing, menejment, biznes, dividend, lizing, eksport, import, inflyatsiya, valyuta va budjet kabi atamalar bugungi iqtisodiy hayotni ifodalashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘zlashma so‘zlar til taraqqiyotining tabiiy natijasi hisoblanadi. Har qanday rivojlanayotgan til yangi iqtisodiy, siyosiy va ilmiy tushunchalarni ifodalash uchun boshqa tillardan leksik birliklarni qabul qiladi. Bu jarayon tilning lug‘at boyligini oshiradi va ilmiy uslubning rivojlanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, iqtisodiyot kabi xalqaro aloqalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan sohada o‘zlashma terminlarning mavjudligi tabiiy holatdir. Biroq o‘zlashma so‘zlarning ko‘payishi bilan birga ularni to‘g‘ri yozish va grammatik jihatdan to‘g‘ri qo‘llash masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ko‘pincha iqtisodiy atamalarning yozilishida turli xil variantlar uchraydi. Masalan, “marketing”, “menedjment”, “investitsiya”, “startup”, “brokerlik” kabi terminlarning yozilishida farqlar kuzatiladi. Bu esa ilmiy ishlar, rasmiy hujjatlar va darsliklarda yagona me‘yorning buzilishiga olib keladi. Shuningdek, o‘zlashma iqtisodiy terminlarning morfologik xususiyatlari ham muhim hisoblanadi. O‘zbek tiliga kirgan har qanday so‘z milliy grammatik tizimga moslashadi. Ularga ko‘plik, egalik, kelishik va so‘z yasovchi qo‘shimchalar qo‘shiladi. Masalan, bank — banklar, kredit — kreditlash, investitsiya — investitsiyalar, audit — auditor kabi shakllar yuzaga keladi. Bu esa o‘zlashma so‘zlarning til tizimiga to‘liq singib borayotganini ko‘rsatadi.

Shu sababli iqtisodiy atamalarda o‘zlashma so‘zlarning orfografiyasi va morfologiyasini o‘rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi iqtisodiy terminologiyada qo‘llaniladigan o‘zlashma

so‘zlarning yozilish me‘yorlari, grammatik shakllanishi va adabiy til me‘yorlariga moslashuv jarayonini tahlil qilishdan iboratdir.

Asosiy qism. Iqtisodiy atamalar tizimi har bir tilning eng muhim, eng tez rivojlanadigan va doimiy yangilanib boradigan leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi. O‘zbek tilida ham iqtisodiy terminologiya jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq holda shakllanib, ayniqsa so‘nggi o‘n yilliklarda juda katta sur‘atlarda kengayib bormoqda. Bunga asosiy sabab sifatida mamlakatimizda bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni, iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi, xalqaro iqtisodiy munosabatlarning kengayishi, xorijiy investitsiyalar oqimining ortishi hamda globallasuv jarayonining kuchayishini ko‘rsatish mumkin. Har bir yangi iqtisodiy tizim, yangi moliyaviy mexanizm, yangi biznes modeli yoki yangi texnologik jarayon tilga yangi atamalar kirib kelishiga sabab bo‘lmoqda. Globallasuv sharoitida iqtisodiy tizimlar bir-biri bilan chambarchas bog‘lanib ketgan. Shu sababli iqtisodiy terminlar ham xalqaro xarakterga ega bo‘lib bormoqda. Ayniqsa ingliz tili global iqtisodiy kommunikatsiyaning asosiy vositasiga aylanganligi sababli, iqtisodiy terminlarning katta qismi aynan shu tildan o‘zlashmoqda. Masalan marketing, management, investment, startup, outsourcing, leasing, franchising, branding, logistics, audit, dividend, fintech, blockchain, cryptocurrency, crowdfunding, venture capital kabi terminlar zamonaviy iqtisodiy tizimning ajralmas qismiga aylangan. Bu so‘zlar ko‘plab davlatlarda deyarli bir xil shaklda ishlatiladi va xalqaro iqtisodiy muhitda universal tushunchalarni ifodalaydi.

Rus tili orqali kirib kelgan iqtisodiy terminlar ham o‘zbek iqtisodiy leksikasida juda katta o‘rin egallaydi. Bu terminlar asosan tarixiy jarayonlar bilan bog‘liq bo‘lib, sobiq ittifoq davrida iqtisodiy tizim orqali keng tarqalgan. Masalan bank, kredit, balans, valyuta, byudjet, depozit, aksiya, inflatsiya, resurs, kapital, fond, sanoat, tovar, narx, mahsulot, ishlab chiqarish, hisob-kitob kabi so‘zlar iqtisodiy tizimning asosiy tushunchalarini ifodalaydi. Ushbu terminlar hozirgi kunda

ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va iqtisodiy nutqda faol ishlatiladi. Arab va fors tillaridan o'zlashgan iqtisodiy so'zlar esa ko'proq an'anaviy iqtisodiy tushunchalarni ifodalaydi. Masalan moliya, foyda, zarar, savdo, hisob, qarz, sarmoya, daromad, xarajat, mulk, zakot, nafaqa kabi so'zlar o'zbek tilining tarixiy iqtisodiy leksikasini tashkil etadi. Bu qatlam tilimizning qadimiy iqtisodiy tizim bilan bog'liqligini ko'rsatadi va hozirgi zamon iqtisodiy terminologiyasi bilan uyg'unlashib ketgan.

O'zlashma iqtisodiy terminlarning orfografik jihatlari juda muhim ilmiy masala hisoblanadi. Chunki iqtisodiy matnlarda aniqlik, bir xillik va standartlashgan yozuv juda katta ahamiyatga ega. Amaliyotda esa bir xil termin turli shakllarda yozilishi mumkin. Masalan management so'zi menedjment, menejment yoki original shaklda yozilishi mumkin. Marketing so'zi marketing yoki marketинг tarzida noto'g'ri yozilishi ham uchraydi. Investment esa investitsiya, investisiya yoki investitsiya shaklida berilishi mumkin. Startup so'zi startap, start-up yoki start up shakllarida uchraydi. Bunday holatlar ilmiy va rasmiy matnlarda chalkashlik keltirib chiqaradi va terminologik me'yor buzilishiga olib keladi. Orfografik jihatdan eng muhim tamoyillardan biri fonetik moslashuvdir. O'zlashma so'zlar o'zbek tilining talaffuz tizimiga moslashtiriladi. Masalan investment - investitsiya, management - menedjment, audit - audit, export - eksport, import - import, contract - kontrakt, economy - iqtisod kabi shakllar qabul qilingan. Bu jarayonda asosiy maqsad so'zning asl ma'nosini saqlab qolish va uni o'zbek tilining yozuv qoidalariga moslashtirishdir. Shu bilan birga ortiqcha harf qo'shish, tovushni o'zgartirish yoki noto'g'ri talaffuz asosida yozish xatolik hisoblanadi. O'zlashma terminlarda undoshlarning yonma-yon kelishi ham muhim xususiyatdir. Masalan bank, kontrakt, eksport, import, korporatsiya, kompaniya, holding, investitsiya kabi so'zlarda undoshlar asl shaklga yaqin holda saqlanadi. Bu holat ularning xalqaro shaklini saqlab qolish va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Morfologik jihatdan o‘zlashma iqtisodiy terminlar o‘zbek tilining grammatik tizimiga to‘liq moslashadi. Ular ot, sifat va ba‘zan fe‘l yasash jarayonida faol ishtirok etadi. Eng muhim jihatlardan biri ko‘plik shaklining hosil bo‘lishidir. Masalan bank - banklar, kredit - kreditlar, investitsiya - investitsiyalar, aksiya - aksiyalar, dividend - dividendlar, resurs - resurslar, kapital - kapitallar, kompaniya - kompaniyalar kabi shakllar hosil qilinadi. Bu holat o‘zlashma so‘zlarning til tizimiga to‘liq singib ketganini ko‘rsatadi. Egalik qo‘shimchalari ham erkin qo‘llaniladi: banki, krediti, investitsiyasi, bozori, valyutasi, kompaniyasi, fondi kabi shakllar keng ishlatiladi. Kelishik qo‘shimchalari bilan esa ular gap ichida tabiiy ishlatiladi: bankda, kreditni, investitsiyaga, bozordan, valyutani, kompaniyadan kabi shakllar juda faol qo‘llaniladi. O‘zlashma so‘zlardan yangi so‘z yasash jarayoni ham juda rivojlangan. Masalan kreditlash, investitsiyalash, moliyalashtirish, audit qilish, marketingli, eksportchi, importchi, brokerlik, logistika xizmatlari, boshqaruv tizimi kabi birliklar hosil qilinadi. Bu jarayon o‘zlashma terminlarning passiv emas, balki faol leksik birlikka aylanganini ko‘rsatadi va ularning til tizimida mustahkam o‘rin egallaganini isbotlaydi.

Iqtisodiy terminologiyada yana bir muhim muammo terminlarning bir xil ishlatilmasligidir. Bir tushuncha turli mualliflar tomonidan turlicha yozilishi yoki tarjima qilinishi mumkin. Masalan management so‘zi menedjment, menejment yoki boshqaruv tizimi deb berilishi mumkin. Startup esa startap yoki yangi loyiha sifatida ishlatiladi. Outsourcing esa autsorsing yoki tashqi xizmat ko‘rsatish deb tarjima qilinadi. Branding esa brending yoki marka yaratish deb berilishi mumkin. Bu holatlar ilmiy aniqlikni pasaytiradi va chalkashlik keltirib chiqaradi. Shu sababli iqtisodiy terminlarni standartlashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Yagona imlo va terminologik me‘yorlar ishlab chiqilsa, ilmiy matnlar aniq bo‘ladi, darsliklar bir xil shaklga keladi, rasmiy hujjatlar soddalashadi, tarjima sifati oshadi va til madaniyati rivojlanadi. Terminologik lug‘atlar yaratish va ularni doimiy yangilab borish ham juda muhimdir.

Umuman olganda, o'zlashma iqtisodiy terminlar zamonaviy o'zbek tilining ajralmas qismi bo'lib qolgan. Ular iqtisodiy jarayonlarni aniq ifodalash, ilmiy nutqni rivojlantirish va tilning lug'at boyligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq ularni to'g'ri yozish, grammatik jihatdan to'g'ri qo'llash va yagona me'yor asosida ishlatish til madaniyatining eng muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy atamalarda o'zlashma so'zlarning orfografik va morfologik xususiyatlari o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish jarayonida juda muhim o'rin egallaydi. Globallashuv, xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi va raqamli iqtisodiyotning tez rivojlanishi natijasida tilimizga ko'plab yangi iqtisodiy terminlar kirib kelmoqda. Ushbu terminlarning katta qismi ingliz, rus, arab va boshqa xorijiy tillardan o'zlashgan bo'lib, ular iqtisodiy tushunchalarni aniq, ixcham va xalqaro darajada tushunarli ifodalashga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zlashma iqtisodiy so'zlar nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki iqtisodiy fikrlashning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, marketing, management, investment, audit, leasing, startup kabi terminlar zamonaviy iqtisodiy jarayonlarni tushuntirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, bank, kredit, valyuta, balans, byudjet, inflatsiya kabi so'zlar iqtisodiy tizimning asosiy tushunchalarini ifodalab kelmoqda. Arab va fors tillaridan o'zlashgan moliya, foyda, zarar, savdo, qarz kabi so'zlar esa tarixiy iqtisodiy qatlamni tashkil etadi va hozirgi zamon terminologiyasi bilan uyg'unlashib ketgan.

Orfografik jihatdan o'zlashma so'zlarning to'g'ri yozilishi muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Chunki iqtisodiy matnlarda aniqlik va bir xillik talab etiladi. Amaliyotda esa bir terminning turli yozilish shakllari uchrab turadi, bu esa ilmiy matnlarda chalkashlik va noaniqlik keltirib chiqaradi. Shu sababli o'zlashma terminlarni yagona imlo qoidalari asosida yozish zarur. Fonetik moslashuv tamoyiliga ko'ra, so'zlar talaffuzga yaqin shaklda qabul qilinadi va ortiqcha o'zgartirishlarsiz yoziladi.

Morfologik jihatdan esa o'zlashma iqtisodiy terminlar o'zbek tilining grammatik tizimiga to'liq moslashgan. Ular ko'plik, egalik va kelishik qo'shimchalarini erkin qabul qiladi hamda gap ichida tabiiy ishlatiladi. Masalan, banklar, kreditlar, investitsiyalar, aksiyalar kabi shakllar ko'plikni ifodalasa, banki, krediti, investitsiyasi kabi shakllar egalikni bildiradi. Bankda, kreditni, investitsiyaga kabi shakllar esa kelishik qo'shimchalari bilan ishlatiladi. Bundan tashqari, kreditlash, investitsiyalash, moliyalashtirish, eksportchi kabi yangi so'zlarning yasalishi o'zlashma terminlarning faol leksik birlikka aylanganini ko'rsatadi.

Shuningdek, iqtisodiy terminologiyada standartlashtirish muammosi ham dolzarb hisoblanadi. Bir xil tushunchaning turli shakllarda qo'llanilishi ilmiy aniqlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, management so'zi menedjment, menejment yoki boshqaruv tizimi shaklida ishlatilishi mumkin. Startup so'zi esa startap yoki yangi loyiha sifatida beriladi. Bunday holatlar terminologik bir xillikning yo'qligini ko'rsatadi va bu muammoni hal qilish zaruratini yuzaga chiqaradi. Shu sababli iqtisodiy terminlarni standartlashtirish, yagona imlo va terminologik me'yorlarni ishlab chiqish, terminologik lug'atlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat ilmiy ishlar sifatini oshiradi, balki ta'lim jarayonini ham yengillashtiradi, rasmiy hujjatlarda aniqlikni ta'minlaydi va tarjima jarayonini soddalashtiradi.

Umuman olganda, o'zlashma iqtisodiy atamalar zamonaviy o'zbek tilining ajralmas va muhim qismi bo'lib qolgan. Ular iqtisodiy jarayonlarni ifodalashda, ilmiy fikrni rivojlantirishda va xalqaro iqtisodiy muhitga moslashishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularni to'g'ri yozish, grammatik jihatdan to'g'ri qo'llash va yagona me'yor asosida ishlatish til madaniyatining asosiy talablaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yuldasheva, D. IMPORTANT FEATURES OF TEACHING TOURISM LEXIS AND LITERASY TO INTERNATIONAL STUDENTS. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych., 205.
2. O‘zbek tilshunosligi: morfologiya va so‘z yasalishi. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2021.
3. Hozirgi o‘zbek adabiy tili (amaliy mashg‘ulotlar uchun qo‘llanma). – Toshkent, 2020.
4. Yuldasheva, D. B. Organization of terms as a factor for the improvement of economic sciences [Article]. Euroasian Research Bulletin, 2021. International scientific journal, 2.
5. Shomurodov M. O‘zbek tilining rivojlanish bosqichlari. – Toshkent: Sharq, 2020.
6. Karimov N. O‘zbek tilida terminologik tizim va uning rivojlanishi. – Toshkent: Fan, 2021.
7. Yuldasheva, D., & Karshieva, M. (2022, January). PERTINENT TO THE ROLE OF SCIENTIST WOMEN IN THE DEVELOPMENT OF THE SUBJECT UZBEK LINGUISTICS. In Archive of Conferences (pp. 61-62).
8. Rahmonov A. Tilshunoslik asoslari: morfologiya va sintaksis. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
9. Xoshimov R. O‘zbek tili morfologiyasining asosiy prinsiplari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
10. Yuldasheva, D. B. Organization of terms as a factor for the improvement of economic sciences [Article]. Euroasian Research Bulletin, 2021. International scientific journal, 2.
11. O‘zbek tili va iqtisodiy terminologiya (ilmiy maqolalar to‘plami). – Toshkent, 2022.

12. О‘zbek tilining orfografik qoidalari va imlo lug‘ati (yangilangan nashr). – Toshkent, 2023.
13. Юлдашева Д.Б. Лингвистика: история, основные понятия и последние развития / Университет общественной безопасности республики Узбекистан / Сборник материалов / II международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы методики преподавания русского языка», 4 марта 2024 г. 387-390 стр.
14. Til va adabiyot jurnali. – 2021–2024 yillar sonlari.
15. Iqtisodiy terminlar izohli lug‘ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024.